

мовленнєвих навичок, розширенню лексичного запасу, підвищенню мотивації до вивчення мов та кращому розумінню культурних особливостей англomовних країн. Такий підхід є ефективним у реалізації компетентнісного, комунікативного та культурологічного підходів у навчанні іноземної мови. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на створення практичних методичних матеріалів, спрямованих на інтеграцію кольоропозначень у зміст навчання на різних етапах.

Список використаних джерел

1. Вишницька Я. С. Особливості вивчення кольору та кольоронімів у мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. 40 (2). 19-21. http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v40/part_2/6.pdf
2. Колодіна Л., Кончаківська Т. Перекладознавчий аспект англійських фразеологізмів *Молодь і ринок*. 2017. 12 (157). С. 103-108.
3. Печенюк Т. Кольорознавство. Київ: Грані-Т, 2013. 191 с.
4. Червоний – не любов, а чорний – не журба: повна історія кольорів від Олександра Трегуба. URL: <https://www.platfor.ma/topics/knowledge/najyaskravishyj-tekst-v-istoriyi-oleksandr-tregub-vse-shho-treba-znaty-pro-kolory/> (дата звернення: 01.04.2025)
5. Whorf, B. L. Language, thought, and reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf (J. B. Carroll, Ed.). MIT Press. 1956.

Вікторія Розметанюк,
студентка педагогічного факультету,
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті висвітлено ефективні засоби та методи формування світогляду здобувачів початкової освіти у контексті вивчення сучасної дитячої літератури; здійснено аналіз впливу читання дитячих книг на особистісний, соціальний та інтелектуальний розвиток дітей.

Ключові слова: світогляд, здобувачі початкової освіти, дитяча література.

Вступ

Формування світогляду є важливим процесом у розвитку особистості дитини, особливо у початковій школі, коли закладаються основи самосвідомості, критичного мислення та ціннісного ставлення до світу. У

сучасних умовах стрімкого соціального, технологічного та культурного розвитку необхідно створити середовище, яке спрямоване на формування всебічного та гармонійного світогляду учнів початкової школи. Сучасна дитяча література має бути не лише джерелом знань, але й простором для розвитку творчих здібностей, моральних цінностей, соціальних навичок та критичного мислення юних читачів. Використання інтерактивних методів навчання, медіа-ресурсів, проєктної роботи та інших сучасних педагогічних інструментів дозволяє ефективно формувати у дітей відповідальність, толерантність, критичність мислення та повагу до інших. В цьому контексті актуальним є аналіз проблеми формування світогляду здобувачів сів початкової освіти засобами сучасної дитячої літератури.

Мета дослідження: визначити ефективні засоби та методи формування світогляду здобувачів початкової освіти у контексті вивчення сучасної дитячої літератури; здійснити аналіз впливу читання дитячих книг на особистісний, соціальний та інтелектуальний розвиток дітей.

Результати дослідження

Питання формування світогляду у дітей початкових класів активно досліджується в українській педагогічній науці. У енциклопедичному словнику за редакцією В. Шинкарука подано таке визначення: «Світогляд – самовизначення людини щодо її місця у світі та взаємовідносин з ним. Це духовно-практичне утворення, засноване на співвіднесенні наявного, суцього та уявленого, бажаного, належного, синтез досвіду, оцінки знання та переконань, зорієнтованих на ідеали» [9, с.141]. Структурно світогляд поділяють на рівні: світобачення – на основі принципів (антропоцентризму гуманізм, монізм, плюралізм, скептицизм, догматизм тощо); світовідчуття – на основі досвіду (індивідуального, сімейного, групового, етнічного, класового, суспільного і загальнолюдського); світорозуміння – формується на основі знання; світоспоглядання – на основі мети, цілі, яка усвідомлюється через універсальні форми діяльності (потреба – інтерес – мета – засоби –

результати – наслідки); світосприйняття – на основі цінностей (щастя, любові, істини, краси, добра, свободи, справедливості тощо) (Рис. 1.).

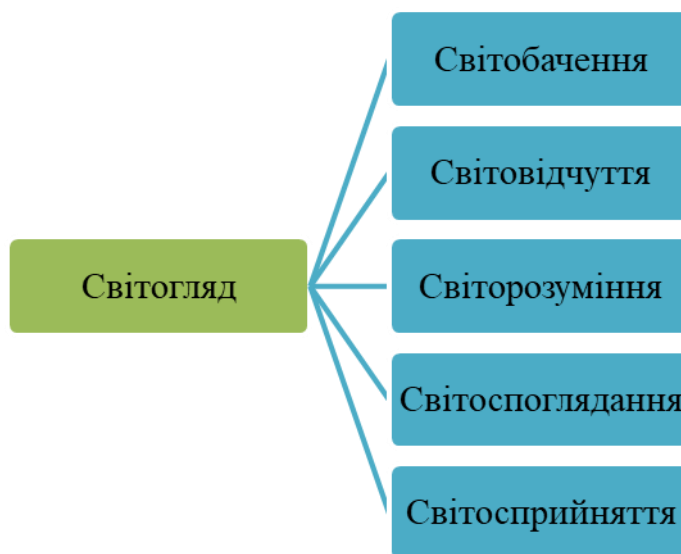

Рис. 1. Структура світогляду

С. Гончаренко переконаний, що «світогляд є формою суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому» [1, с. 291]. Формування світогляду здобувачів початкової школи залежить від комплексу чинників, які впливають на розвиток особистості. Серед основних можна виділити родинне виховання, яке передбачає засвоєння цінностей, стилю спілкування, традицій та прикладів від батьків, середовище, в якому зростає дитина, включаючи вплив друзів, соціального оточення, школи та громади, освітній процес, зокрема роль учителів, навчальних програм, інтегрованих підходів і виховних стратегій, а також культуру споживання інформації, що охоплює сприйняття дітьми засобів масової інформації, мультимедійного контенту і використання цифрових технологій. Важливе місце серед цих чинників займає дитяча література та читання, які формують емоційну, моральну й інтелектуальну сфери.

Вчені В. Пушко та Н. Правова вивчали вплив читацької діяльності та сучасної дитячої літератури на моральні цінності і критичне мислення учнів

[5; 6]. Через інтерактивне читання та обговорення літературних текстів у дітей розвиваються аналітичні навички, соціальна відповідальність та моральна позиція. О. Хващевська [7] досліджувала організацію комунікативної діяльності у початкових класах, показуючи, як дискусії та обговорення сприяють розвитку критичного мислення та соціальних навичок.

Методологічні основи формування світогляду також включають аналіз позакласної роботи та здатність до самостійного навчання. О. Савченко та її послідовники підкреслювали значення вміння вчитися у складних умовах сучасності, що дозволяє дітям краще адаптуватися до швидких змін. Загалом дослідження показують необхідність комплексного підходу до аналізу проблеми формування світогляду учнів початкових класів, який поєднує методи літературного читання, комунікативні завдання та позакласну роботу, стимулюючи критичне мислення, моральність та соціальну адаптивність здобувачів освіти.

Формування світогляду у дітей початкових класів здійснюється через різноманітні методи та засоби, які спрямовані на розвиток критичного мислення, моральних цінностей, соціальних навичок та рефлексивності. Одним із важливих засобів є літературне читання, де учні вчать аналізувати прочитаний текст, розуміти моральні аспекти історій та обговорювати прочитане у колективі. Обмін враженням про книгу чи певної казки стимулює комунікативна діяльність учнів, організацію групових дискусій, рольових ігор та колективної роботи вчителями. Такі завдання стимулюють школярів до висловлення власних думок, формують вміння аргументувати свої погляди і позиції та з повагою ставитися до інших точок зору. Через ці методи розвивається критичне мислення, впевненість у собі та соціальна відповідальність. У дітей формуються уявлення про справедливість, дружбу, чесність та відповідальність. Сучасні дитячі книги часто містять історії з моральними уроками та соціальними цінностями, які допомагають учням краще розуміти навколишній світ та себе у ньому.

Варто зауважити, що мотивація є ключовим чинником у формуванні світогляду дітей початкової школи, а робота з дитячою книжкою як засобом пізнання світу й виховання особистості відіграє важливу роль у цьому процесі. Через читацьку діяльність формується здатність до критичного мислення, аналізу та порівняння, що дозволяє дітям краще розуміти навколишній світ та соціальні цінності. Під час роботи з книгою учні вчаться розпізнавати емоції, моральні дилеми та соціальні аспекти життя, що сприяє формуванню особистісного світогляду та моральних цінностей.

Сучасні методи читацької діяльності включають інтерактивне читання, роботу в групах та обговорення прочитаного матеріалу. Ці методи дають змогу дітям обмінюватися думками, висловлювати свої переконання та аналізувати тексти через власний досвід. Такі підходи стимулюють соціалізацію, емпатію та здатність до спільної роботи, що є необхідними компонентами формування світогляду дітей початкової освіти у контексті сучасної дитячої освіти [6, С. 222-228]. Сучасна дитяча література є потужним інструментом у формуванні світогляду здобувачів початкової освіти. На прикладах поведінки головних героїв дитячих книг діти вчаться розпізнавати добро і зло, шанувати дружбу та повагу, а також розуміти важливість взаємодії та співпраці. Як зауважує Т. Качак, «сучасна українська література для дітей та юнацтва різноманітна тематично і жанрово, позначена високою художньо-естетичною якістю і варта того, щоб бути змістом літературної освіти, а значить стати предметом вивчення у школах, вищих навчальних закладах, де готують майбутніх педагогів» [2, с. 163]. А «літературна освіта у системі початкового навчання, спрямована на розвиток інтелектуальної та емоційної сфер кожного учня, дає змогу пізнавати навколишній світ через світ художньої книжки, збагачує знаннями, формує людяне ставлення до дійсності та виховує, стає першоосновою для розвитку мовлення, естетичного почуття молодших школярів» [2, с. 164]. Вивчення сучасної літератури дає можливість формувати у дітей толерантність та емпатію, а також критичне ставлення до тексту та

навколишньої реальності. Такі завдання допомагають учням краще усвідомлювати соціальні та культурні цінності, що сприяє створенню міцного світогляду та особистісного розвитку в умовах сучасної дитячої освіти [5, с. 190-200].

Комунікативна діяльність на уроках літературного читання є одним із основних методів формування світогляду дітей початкової освіти. Згідно з дослідженням О. Хвощевської, ефективно спілкування на уроках дає дітям змогу обмінюватись думками, розвивати критичне мислення та робити висновки з прочитаного. Такі навички сприяють розвитку особистісної рефлексії та здатності критично оцінювати навколишню реальність.

Організуюючи комунікативні завдання, вчителі спрямовують увагу учнів на важливі соціальні та моральні питання, а також вчать їх поважати думку інших. У підсумку це формує у дітей співчутливість, відповідальність та здатність до критичного аналізу ситуацій, що є необхідними складовими для формування всебічного світогляду дитини [7, с. 274–301]. Аналіз контенту посібників для позакласного читання і виокремлення текстів, які висвітлюють важливі соціальні, моральні та культурні аспекти життя, показує, що через них діти отримують можливість вчитися аналізувати події, ставити питання та робити висновки, розвиваючи критичне мислення та самосвідомість. Такі ресурси дозволяють познайомити учнів із різноманітністю думок та перспектив, що є необхідним для формування толерантності та поваги до інших. Читання творів, які передбачені навчальною програмою і додаткових творів сучасних авторів допомагає дітям краще розуміти власне місце у світі, цінності та моральні орієнтири, що сприяє формуванню їхнього гармонійного світогляду у контексті сучасної освіти.

У процесі формування світогляду важливе значення відіграє не тільки читацька діяльність учнів, а й уміння вчитися, особливо коли йдеться про умови нестабільності та воєнного стану. О. Савченко наголошує, що вміння вчитися дозволяє дітям адаптуватися до швидких змін, критично оцінювати

ситуацію та розвивати самостійність і відповідальність. Такі навички є необхідними для формування особистісної впевненості та незалежного мислення. Завдяки сучасним методам навчання, які акцентують увагу на вмінні вчитися, діти починають краще розуміти значення знань, навчальної мотивації та соціальної відповідальності. Це дозволяє формувати у них критичний та аналітичний погляд на життя, а також відповідальність за свої дії, що створює основу для гармонійного світогляду та особистісного розвитку у початковій освіті [4, с. 125].

Формування світогляду у дітей початкових класів засобами сучасної дитячої книжки українських та іноземних авторів є ефективним, адже «література розширює кругозір дитини, ознайомлює її з новими і цікавими подіями, явищами, допомагає сформувати знання, уміння й навички літературознавчого, естетичного, етичного характеру, здатність засвоювати художні цінності, виховує активність, допитливість, готує до самостійної зустрічі з мистецтвом слова, до самоосвіти і самовиховання» [3, с. 11].

Аналізуючи коло дитячого читання учнів початкової школи, а також укладені фахівцями списки найкращих дитячих видань [8], наведемо твори дитячої літератури, які можуть бути ефективними інструментами формування світогляду здобувачів початкової освіти (Таблиця 1).

Табл. 1. Твори дитячої літератури, які ефективно формують світогляд здобувачів початкової освіти

Назва книжки	Автор	Основний зміст
«Незвичайні пригоди Алі»	Галина Малик	Допомагає розвивати відповідальність, самостійність та дружні стосунки у житті.
«Все про все. Енциклопедія молодшого школяра»	Яна Батій	Розширює кругозір дітей, знайомить з наукою та природою через цікаві факти та ілюстрації.
«Подорож до країни Сяк-Таків»	Галина Малик	Розвиває моральні цінності, вчить доброти та розуміння, що через гордість можна загубити себе.
«Веселик свят»	Брати Капранови	Сприяє розвитку патріотичного виховання, ознайомлює з традиціями, звичаями та .
«Майже чарівна розмова»	Василь Сухомлинський	Вчить бути ввічливим та вміти в потрібний момент розрадити людину, спонукає дітей робити висновки

Здобувачі початкової освіти, опрацьовуючи зміст цих творів, вчать ся сприймати складні соціальні ситуації, аналізувати прочитаний контент та робити правильні моральні висновки. Зміст запропонованих творів включає опис реалістичних ситуацій, в яких персонажам необхідно приймати рішення, проявляти емпатію та розвивати критичне мислення. Це впливає і на читачів. Таким чином, сучасна дитяча література в Україні та інших країнах ефективно сприяє формуванню здорового світогляду учнів, моральних цінностей та соціальних навичок, необхідних для гармонійного розвитку у суспільстві. Книжки науково-популярного спрямування, такі як «Все про все. Енциклопедія молодшого школяра», сприяють розширенню кругозору учнів, знайомлять із базовими знаннями про природу та науку. Вони стимулюють цікавість до дослідження світу, розвиток критичного мислення.

Перше завдання педагога – зацікавити учнів книжкою, прищепити їм любов до читання. В багатьох сім'ях це усвідомлюють і теж долучаються до розвитку читацької культури дітей. Але, на жаль, в більшості навпаки, не читають батьки, а значить і не читають діти.

Сучасна дитяча література вражає змістовим наповненням, ілюстраціями, книговидавничими рішеннями. Наприклад, дитячі книжки видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» – це справжні шедеври поліграфічної майстерності. Тут видана повість Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі», яка увійшла до навчальної програми і є яскравим прикладом твору, здатного виховувати в дітях моральні й естетичні орієнтири. Цей твір вирізняється динамічним сюжетом, що утримує увагу дітей, та захопливими ілюстраціями, створеними художницею Галиною Олійко. Дівчинка Аля, яка легковажно ставилась до справ і ніколи не доводила їх до кінця, через це потрапляє до країни Недоладії. Пройшовши шлях неймовірних пригод і нелегких випробувань, Аля зрештою зрозуміла, що безвідповідальність завдає великої шкоди. Вона пододала цю ваду і допомогла це зробити своїм друзям.

У другій частині книги «Подорож до країни Сяк-Таків» Г. Малик продовжує розвивати тему на прикладі історії Сашка, який через гордість та недбайливе ставлення до того, що робив, втратив талант конструктора. Хлопчик намагається повернути свої здібності і у цьому йому допомагає Аля. Своєю повістю авторка підкреслює, що майбутнє кожного залежить від нього самого. А щоб воно було успішним, то потрібно вчитися бути відповідальним, сумлінним у будь – яких справах.

Справжньою скарбницею для педагогів, які працюють з школярами повинна стати книга братів Капранових «Веселик свят». Вчитель, який ставить перед собою завдання патріотичного виховання, ознайомлення з традиціями і звичаями у книзі знайде багато матеріалу, починаючи від історії свята, традицій святкування до святкових страв, ігор, пісень. Автори ідеально формують світогляд дітей. У книзі показують любов до рідного краю , гордості за Батьківщину, традиції, історію народу.

Варто звернути увагу на серію «Веселка» Харківського видавництва «Белкар-книга», у якій вийшло 40 книг, розрахованих саме на дітей молодшого шкільного віку. Їхні назви говорять про виховний потенціал. Наприклад: «Бути людиною», «Подорож у країну ввічливості», «Дарувати добро» та інші. У контексті формування світогляду здобувачів початкової освіти особливу роль відіграють твори Василя Сухомлинського, представлені, зокрема, у збірці «Майже чарівна розмова». Ця серія, до якої входять його оповідання та казки, є важливим інструментом для виховання моральних цінностей у дітей. Попри критичні зауваження щодо застарілості такої літературної спадщини, актуальність творів Сухомлинського залишається незаперечною. Його педагогічна концепція та творчий стиль, сповнені любові й щирості, зберігають свій вплив у сучасному освітньому контексті. Твори Василя Сухомлинського мають унікальну здатність не лише викликати в дітей емоційний відгук, але й стимулювати їх до самостійних висновків, активізуючи процес рефлексії та формування особистісних ціннісних

орієнтирів. А ще з оповідання цієї книжки можна дізнатися, як важливо бути ввічливим. На прикладі розмови дідуса із засмученим хлопчиськом показано, як гарно втішити, розрадити. Про душевну доброту і милосердя йдеться в оповіданні «Покинуте кошеня». Йдеться тут і про бажання зробити щасливими тих, хто поруч («Намісто із чотирма променями»), про бажання трудитися, як найдорожчу знахідку («Не загубив, а знайшов»). З наступних оповідань можна дізнатися, як не стати самотнім серед однокласників («Оце задача») чи навчитися шанувати старших («Тихо, бабуса відпочиває»). Цей перелік можна продовжувати, адже кожне оповідання несе в собі виховний мотив. І вправний вчитель, уміло зацікавить вихованців, спонукавши їх до бесіди, дискусії доречними запитаннями, без сумніву зможе засіяти в дитячих душах зерно доброти, людяності, відповідальності, небайдужості та працелюбства – того, з чого формується світогляд школяра.

Таким чином, сучасна дитяча література виконує не лише розважальну, а й виховну функцію, допомагаючи дітям зрозуміти складні соціальні аспекти. Вона навчає їх аналізувати прочитане, робити висновки та застосовувати знання у реальному житті. Завдяки різноманіттю тематик та форм, книжки стають ефективним інструментом формування широкого світогляду та гармонійного розвитку учнів початкових класів.

Висновки

Формування світогляду здобувачів початкової освіти засобами сучасної дитячої літератури є ключовим аспектом гармонійного розвитку дітей, який забезпечує їхню підготовку до активного життя в суспільстві. Дитяча література сприяє розвитку моральних цінностей, критичного мислення, творчості та соціальних навичок, адже читання різноманітних творів дає змогу дітям не лише пізнавати світ, а й усвідомлювати власну роль у ньому, формувати відповідальність і емпатію. Отже, сучасна дитяча література є ефективним інструментом у вихованні свідомих, морально зрілих та відкритих до навчання особистостей.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 376 с.
2. Качак Т. Сучасна українська література для дітей та юнацтва як зміст літературної освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 17. С. 161 – 165. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/gsh17.pdf>
3. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва. Підручник. К.: ВЦ «Академія», 2025. 456 с.
4. Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану», Київ, 3 листопада 2022 р. (наукове електронне видання) / за заг. ред. Олега Топузова, Оксани Онопрієнко : Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Педагогічна думка, 2022. 166 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733789/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
5. Пушко В. Ф., Правова Н. В. Вивчення сучасної дитячої літератури у початкових класах НУШ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2024. № 4 (363). С. 190-200. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-4\(363\)-190-199](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-4(363)-190-199)
6. Пушко В. Ф., Правова Н. В. Мотиваційне забезпечення читацької діяльності здобувачів початкової освіти. *Perspectives of world science and education. Abstracts of the 13th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2020. С. 222-228. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9914/1/Popadynets%202020.pdf#page=222>
7. Хващевська О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до організації комунікативної діяльності здобувачів початкової освіти на уроках літературного читання. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2023. № 1, С. 274–301. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.1.2022.275171>
8. Читацькі списки для сучасних школярів: українська література. URL: <https://www.barabooka.com.ua/chitats-ki-spiski-dlya-suchasnih-shkolyariv-ukrayins-ka-literatura/>
9. Шинкарук Володимир. Філософський енциклопедичний словник. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf.

Юлія Сметаняк,

студентка педагогічного факультету

Тетяна Качак,

докторка філологічних наук, професорка,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника, Україна

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ:

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ТА ВИХОВНИЙ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано пізнавальний та виховний аспекти вивчення поезії Тараса Шевченка у початковій школі. Зосереджено увагу на роботі з творами «Садок вишневий коло хати...», «Рече та стогне Дніпр широкий...» та «Вітер з гаєм розмовляє...». Вони допомагають учням осмислити важливі теми, зокрема любов до рідної землі, природи та родини, а також почуття самотності та втрати. Через поезію Шевченка діти вчаться цінувати